

Demográfiai változások Európában: termékenység

A tartalomról

- 1 Termékenységi trendek
- 1 Családtámogatás, gyermekellátás
- 2 Gyermeknevelés – társadalmi szolidaritás

Termékenységi trendek

A népesség számának változása a születésszám oldaláról a demográfiai mutatószámok közül legösszefoglalóbban a teljes termékenységi arányszámmal jellemezhető. E jelzőszám a születések számát a szülőképes korú (15–49 éves) nőkhez viszonyítva kifejezi, hogy egy nő élete során hány gyermeket hozhatna világra, ha az adott év termékenységi viszonyai tartósak lennének. A népesség utánpótlása abban az esetben biztosított, ha a mutató megközelíti a 2,1-es értéket.

A XX. század elején Európában a még magas termékenységi arány a harmincas évekre számos országban felére-harmadára süllyedt, majd a második világháborút követően ismételen emelkedett (2,3–2,8). A keleti térségben a fellendülés rövidebb ideig tartott vagy elmaradt, és az ismételt irányváltás keleten az ötvenes évektől, nyugaton a hatvanas évek közepétől számítható. A mutató értéke a hetvenes évek közepére Európaszerte 2,1–2,2 közöttire, később tartósan 1,2–2,0 közötti értékre süllyedt. Jelenleg a termékenység a kontinens legtöbb országában 25–40%-kal elmarad a népesség egyszerű reprodukciójához szükségesétől. A termékenységben az európai országok sorában jelenleg az élmezőnyt Franciaország és az északi országok képezik, Magyarország a kelet-közép-európai országokkal, valamint Olaszországgal és Németországgal együtt a rangsor alsó harmadához tartozik.

1. tábla

A teljes termékenységi arány néhány európai országban, 2006

Ország	Érték	Ország	Érték
1. Franciaország	2,00	15. Horvátország	1,38
2. Norvégia	1,90	16. Spanyolország	1,38
3. Írország	1,90	17. Bulgária	1,37
4. Svédország	1,85	18. Portugália	1,35
5. Nagy-Britannia	1,84	19. Lettország	1,35
6. Finnország	1,84	20. Csehország	1,33
7. Dánia	1,83	21. Magyarország	1,32
8. Hollandia	1,70	22. Olaszország	1,32
9. Luxemburg	1,65	23. Németország	1,32
10. Észtország	1,55	24. Szlovénia	1,31
11. Ciprus	1,47	25. Románia	1,31
12. Svájc	1,43	26. Litvánia	1,31
13. Ausztria	1,40	27. Lengyelország	1,27
14. Görögország	1,39	28. Szlovákia	1,24

Európa népesedési kilátásai a világban az XX. század második felétől annyiban változtak, hogy míg a hatvanas évek első felében minden 9. újszülött volt európai, ma minden 18.

Családtámogatás, gyermekellátás

A termékenység csökkenésének fékezésére, illetve megfordítására az országok számos kísérletet tettek. Előbb fizetetlen, majd fizetett szülési szabadságot vezettek be, amely eltérő időtartammal és feltételekkel a kontinens valamennyi országában él, és összege a mindenkori átlagkereset 55–100%-a. A gyermekvállalást segítő egyéb pénzügyi juttatások – segélyek, családi pótlék – későbbi keletűek. A munkavállalás és a gyermeknevelés összeegyeztetését támogató gyermekintézményeket – különösen a bölcsődei hálózatot – szinte valamennyi országban az ötvenes-hatvanas évektől alakították ki. Kelet-Közép-Európában Magyarország volt az első, ahol bevezették a családi pótlékot, a bölcsődei és az óvodai ellátás rendszerét, amit több más ellátási forma is kiegészít.

A második világháború után nálunk a háború miatti kiesés természetes reakciójaként is nőtt a születésszám és a termékenység, amit az abortusz szigorítása felerősített. Az 1954. évi 2,97-es termékenységi arányszámnál alig akadt magasabb Európában. A szigor enyhítését ellentétes előjelű reakció, – korszerű fogamzásgátló eszközök hiányában – valóságos „abortuszjárvány” követte. A termékenység először 1958-ban süllyedt a népesség egyszerű reprodukcióját biztosító szint alá.

A női munkavállalás és a gyermeknevelés összeegyeztetésének segítésére több ízben az ország gazdasági és társadalmi helyzetéhez képest jelentős, családbarát intézkedések születtek. A lépések sajátossága, hogy egy részükre akkor került sor, amikor amúgy is nagy létszámú korosztályok érték el a szülőképes kort, felerősítve ezzel a termékenységi görbe hullámhegyeit és -völgyeit. A gyermekgondozási segély és a hetvenes évek népesedéspolitikai intézkedései látványosan javították a termékenységet. Az azt követő évtizedre jellemző csökkenést a gyermekgondozási díj bevezetése állította meg, 1,8 körüli szinten.

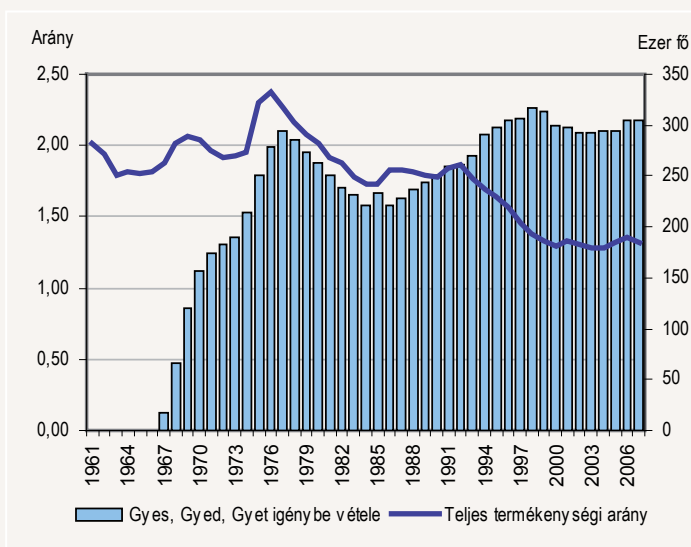
A rendszerváltás során átalakuló társadalmi és gazdasági környezet új feltételeket teremtett. A munkaerő-piaci helyzet alakulásával, a meghoszszabodott tanulási idővel, a későbbi önállósulással, a családalapítás és a gyermekvállalás ideje „érettebb korra” tolódott. Erőteljesen csökkent a házasságkötési kedv, a házasságkötés és a gyermekvállalás közötti kapcsolat lazult. A házasságon kívül születettek aránya 1990 óta közel háromszorosára emelkedett. A házasságban élő nők gyermekvállalási gyakorisága azonban ma is több mint kétszerese a nem házas nőkének. A családtámogatási rendszerek fenntartása, illetve kiszélesítése kezdetben késleltette és mérsékelte, de nem állította meg a termékenység csökkenését. A folyamat az 1990-es évek második felében gyorsult és a mutató a legalacsonyabb értéket 2003-ban és 2004-ben érte el, azóta 1,3 körül ingadozik.

A női foglalkoztatottság a gazdasági átalakulások során az átlagosnál is jobban csökkent, és időközben a munkaerőpiacon nem honosodtak meg a fejlett nyugat-európai országokban elterjedt családbarát atipikus foglalkoztatási formák. Míg a részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya a

magasabb termékenységű európai országokban – Finnország kivételével – eléri a 30–75%-ot, addig ez az arány nálunk 2007-ben mindössze 5,5% volt. A hazai alacsony szintű gazdasági aktivitás mellett viszonylag sok a munkavállalási korú inaktív kereső, amiben jelentős a munkaerőpiaci feszültségeket átmenetileg levezető gyermeknevelési lehetőségek szerepe is. A gyermekellátás otthoni formáit igénybe vevők száma 1998-ig folyamatosan nőtt, és átmeneti csökkenés után az utóbbi két évben meghaladta a 300 ezret.

1. ábra

A termékenység és a gyermekellátás otthoni formáit igénybe vevők számának alakulása, 1961–2007

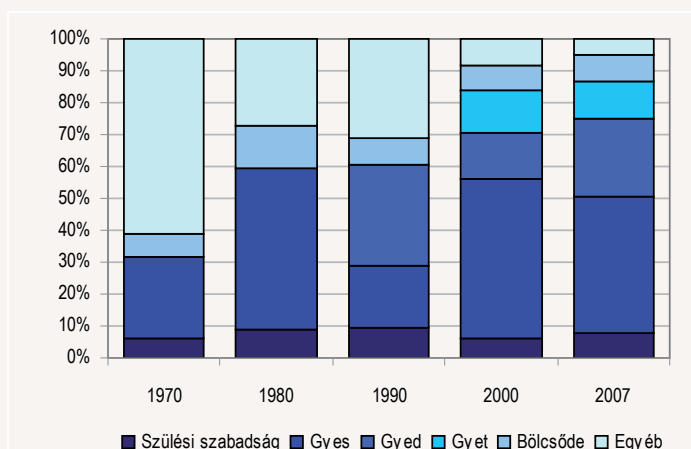

Bár Magyarország – Svédország és Finnország mellett, ahol a termékenység csökkenése megállt, és ismét emelkedik – a legjobban kiépített otthoni gyermekellátási rendszerrel rendelkezik, a felnövő generációk létszáma ma 36–37%-kal elmarad a szülőképtől.

Az anyák az otthoni gyermeknevelés lehetőségeivel a jelenleg – mintegy 26–28%-kal alacsonyabb termékenység mellett – 20–25%-kal többen élnek, mint a rendszerváltáskor.

2. ábra

A 0–3 éves kisgyermek ellátása

A kisgyermek napközbeni ellátása döntően családi keretek között zajlik, ahol az igénybe vevők körülbelül egyharmadának előzőleg nem is volt munkaviszonya, és döntő hányaduk addig marad otthon, amíg lehet. A gyermeket otthon nevelő anyák visszatérése a munkába meglehetősen bizonytalan. Ebből a szempontból legjobb a gyeden lévő helyzet, akiknek kétharmada vélte úgy, hogy számíthat korábbi munkahelyére, kevésbé kedvező a gyest igénybe vevőké, akiknek kevesebb mint egyharmada gondolta ezt, és legesélytelenebbek a főállású anyaságon lévő nagycsaládok, akiknek 14%-a bízott a korábbi munkahelyére való visszatérésben.

A munkát a gyermekneveléssel összeegyeztető, zömmel önkormányzati bölcsődék iránti kereslet a rendszerváltást követően csökkent, 1990-ben száz férőhelyre 81 bölcsődés jutott. A magánszféra szerepvállalásával együtt a bölcsődék befogadóképessége megfelelővé vált. 2007-ben száz férőhelyen 128 bölcsődést gondoztak, a bölcsődei ellátás iránti kereslet lényegesen meghaladja a fogadókészséget.

Gyermeknevelés – társadalmi szolidaritás

Társadalmi szolidaritásra, ezen belül a családok és a gyermeknevelés támogatására az ezredfordulótól az állami költségvetés évente a megtermelt GDP 2,5%-át, másképpen kifejezve az összes szociális kiadás 11–12%-át költi. Ez annyit jelent, hogy Magyarországon a családokra és a gyermekek nevelésére fordított GDP-arányos hányad megfelel a magasabb arányú gyermekneveléssel rendelkező ír vagy a francia mutatóknak, meghaladva számos gazdaságilag fejlettebb ország szintjét. A családokat és a gyermeknevelést közvetlenül készpénzzel támogató formák aránya az összes kiadásból az európai mezőnyben viszonylag magas.

2. tábla

A gyermekes háztartások jövedelemarányai, 2006* (gyermek nélküli háztartások jövedelme=100)

Megnevezés	Összesen	ebből	
		aktív	inaktív
Összes háztartás	81	79	89
ebből			
egy gyermekkel	77	74	56
két gyermekkel	67	64	49
három és több gyermekkel	52	52	39

* Az egy főre jutó személyes nettó jövedelem alapján számolva

A családtámogatási juttatások szerepének jelentőségét jelzi, hogy arányuk egy főre számítva havonta Magyarországon az aktív keresővel élő háztartások jövedelmének 2006-ban 8,5%-át, az inaktív keresővel rendelkezőknek több mint 20%-át tette ki. Legnehezebb az inaktív kereső négy- és annál több gyermekes háztartások helyzete, ahol az összes társadalmi jövedelem a háztartás nettó jövedelmének több mint kétötöde.

**További információk, adatok
(linkek)**

[stAdat-táblák](#)

[EU-INFO szolgálat](#)

Elérhetőségek:

nora.kelemen@ksh.hu

Telefon: (06-1)345-6443

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (06-1) 345-6789

www.ksh.hu